અધ્યાય ૩૫
નિર્બીજ દ્રાક્ષ

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

ઉપોદ્ઘાત : આધ્યાત્મિક બાબતોમાં કોમવાદ ભારે નડતરરૂપ છે. ભગવાન નિરાકાર છે એવું માનનારા કહે છે કે ઈશ્વરને સાકાર માનવો તે તો એક ભ્રમણા છે અને સંતો તો માત્ર માનવપ્રાણીઓ છે. તેથી તેમની આગળ આપણે શા વાસ્તે માથાં નમાવી દક્ષિણા દેવી જોઈએ ? અન્ય પંથવાળા પણ વાંધા ઉઠાવી કહેશે કે ''અમારા સદ્‌ગુરુને છોડીને અમે બીજા સંતોના પગમાં શા માટે પડીએ?'' આવા જ પ્રશ્ન સાઈબાબા સામે અગાઉ થતા હતા અને આજે પણ સંભળાય છે. એક જણે કહેલું કે ''જ્યારે અમે શિરડી ગયા ત્યારે બાબાએ અમારી પાસેથી દક્ષિણા માગી. સંત આ રીતે ધન ભેગું કરે એ કંઈ ઠીક કહેવાય ? આમ ધન એકઠું કરનારમાં સંતપણું ક્યાં રહ્યું ?'' વળી એવા પણ કેટલાક દાખલા છે કે ટીકા કરવા ખાતર જ શિરડી ગયેલ માણસો જ બાબાની ભારે પ્રશંસા કરતા થઈ ગયા છે. આવાં બે દૃષ્ટાંત નીચે આપીએ છીએ:

કાકા મહાજનીના મિત્ર : કાકા મહાજનીના એક મિત્ર નિરાકાર ઈશ્વરના પૂજક હતા. તે મૂર્તિપૂજાના વિરોધી હતા અને કાકા મહાજની જોડે કુતૂહલથી બે શરતે શિરડી આવવા કબૂલ થયા હતા: ૧) પોતે બાબાને પ્રણામ નહીં કરે; તથા ૨) પોતે બાબાને કંઈ દક્ષિણા નહિ આપે. કાકાએ બન્ને શરતો કબૂલ રાખી. શનિવારે રાત્રે મુંબઈથી નીકળી રવિવારે સવારે બંને જણ શિરડી પહોંચ્યા. જેવો મસીદમાં પગ મૂક્યો તેવા જ દૂરથી બાબા પેલા મિત્ર સામે જોઈને મીઠાશથી બોલ્યા, 'કાં, યાવેંજી (કાં, આવોજી!)'' આ શબ્દો બાબાએ વિચિત્ર સ્વરે ઉચ્ચાર્યા, જે સ્વર એ મિત્રના પિતાના અવાજને બરાબર મળતો હતો. બાબાના આ શબ્દો સાંભળતાં

જ તેને તેના પિતા યાદ આવ્યા અને હર્ષને લીધે દેહ પર રોમાંચ થયો. ''સ્વરમાં જ કેવી આકર્ષણશક્તિ છે?'' મિત્રે અચંબો પામીને કહ્યું, ''સાચે જ આ તો મારા પિતાનો જ અવાજ છે.'' અને એકદમ પગથિયાં ચડી, કરેલો નિશ્ચય ભૂલીને તેણે બાબાના ચરણમાં માથું મૂક્યું.

બાબાએ કાકા પાસે બે વખત દક્ષિણા માગી હતી. એક વાર સવારમાં અને બીજી વાર વિદાય થતી વેળા. પેલા મિત્ર પાસેથી માગી નહોતી છતાં તેણે કાકાના કાનમાં પૂછ્યું, ''બાબાએ તમારા પાસે બે વાર દક્ષિણા માગી, હું પણ તમારી જોડે છું, છતાં મને કેમ કહેતા નથી?'' કાકાએ ઉત્તર દીધો, ''તેનું કારણ તમે બાબાને જ પૂછી જુઓ.'' એટલે બાબાએ કાકાને કહ્યું, ''તારો મિત્ર તને કાનમાં કશું કહે છે?'' ત્યારે મિત્રે જ બાબાને પૂછ્યું, ''મારે દક્ષિણા આપવી કે નહિ?'' એટલે બાબાએ કહ્યું, ''દક્ષિણા આપવાની તારી ઇચ્છા નથી. માટે તારી પાસેથી દક્ષિણા ન માગી. હવે તારે આપવી હોય તો આપ.'' ત્યારે (કાકાએ જેટલી દક્ષિણા આપેલી તેટલી જ) સત્તર રૂપિયા દક્ષિણા એ મિત્રે આપી. એ વખતે બાબાએ તેને શિખામણ આપતાં કહ્યું, ''આપણા બે વચ્ચે દીવાલ (ભેદબુદ્ધિ) છે. તે તું તોડી પાડ. તો જ આપણે એકબીજાને પ્રત્યક્ષ પારખી શકશું.'' ત્યાર બાદ બાબાએ તેને જવાની રજા દીધી. તે દહાડે આકાશમાં વીજળી સાથે વાદળાં થયાં હતાં.છતાં મુસાફરીમાં કોઈ વિઘ્ન નહિ આવે એવી બાબાએ ખાતરી આપી હતી. બન્ને જણ મુંબઈ સલામત પહોંચી ગયા. કાકાએ ઘેર પહોંચી ઓરડીનાં બારીબારણાં ઊઘાડ્યાં ત્યારે બે ચકલી જમીન પર મરેલી પડેલી જોઈ અને એક ચકલી બારી વાટે ઊડી ગઈ. કાકાના મનમાં થયું કે પોતે બારી ઉઘાડી મૂકી હોત તો આ ચકલી બચી જાત. પણ વળી મનમાં વિચાર થયો કે આમ બે તેના પ્રારબ્ધને આધીન થઈ. પણ ત્રીજી ચકલીને બચાવી લેવા સારું જ બાબાએ મને વેળાસર ઘેર મોકલી આપ્યો છે.

કાકા મહાજનીના શેઠ : મુંબઈના સૉલિસિટર ઠક્કર ધરમશી જેઠાભાઈની પેઢીના કાકા મહાજની મૅનેજર હતા. શેઠ તથા આ મૅનેજર વચ્ચે ગાઢ સંબંધ હતો. કાકા વારંવાર શિરડી જાય છે તથા થોડા દહાડા રોકાય છે અને બાબાની રજા પછી જ પાછા આવે છે એ વાતની શેઠને ખબર હતી. બાબાની પરીક્ષા કરવા કુતૂહલને ખાતર શેઠે કાકા જોડે હોળીની રજાઓમાં શિરડી જવાનું નક્કી કર્યું. પણ કાકા ક્યારે

પાછા આવે તે નક્કી નહિ: તેથી શેઠે એક જણને પોતાની સાથે લીધો. ત્રણે જણ સાથે નીકળ્યા. બાબાને ભેટ ધરવા સારુ ઘણા જ પ્રેમથી દ્રાક્ષ કાકાએ ખરીદી લીધી. શિરડી પહોંચી મસીદમાં બાબાનાં દર્શને ગયા. એ વખતે બાળાસાહેબ તર્ખડ ત્યાં જ હતા. તેને શેઠે પૂછ્યું, ''કેમ આવ્યા છો? તમે કોઈ ચમત્કાર જોયો ખરો?'' તર્ખડે કહ્યું કે ''દર્શન અર્થે આવ્યો છું, ચમત્કાર જોવાનો મારો સ્વભાવ નથી. ભક્તોની અંતરની આશાઓ અહીં પુરાય છે.'' એટલામાં કાકાએ સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી પેલી દ્રાક્ષ ભેટ ધરી અને દ્રાક્ષ બધાને વહેંચી દેવાની બાબાએ આજ્ઞા કરી. શેઠને પણ થોડી દ્રાક્ષનો પ્રસાદ મળ્યો. પણ ધોઈને સાફ કર્યા વગર દ્રાક્ષ ખાવી નહિ એવી સલાહ તેમને દાક્તરે દીધેલી હોવાથી શેઠે આ દ્રાક્ષ મોંમાં મૂકી નહિ. આમ દ્રાક્ષ ખાવી ગમતી નહોતી તેમજ પાછી પણ આપી દેવાય તેમ નહોતું, તેથી બાકીની દ્રાક્ષ ઇચ્છાવિરુદ્ધ ખિસ્સામાં મૂકતાં તે મનમાં બોલ્યા, ''બાબા સંત હોય તો પછી આમ દ્રાક્ષના મારા અણગમાથી તે અજ્ઞાત કેમ હોય છે ? અને એ છતાં મને પરાણે દ્રાક્ષ કેમ અપાવી ?'' આવા વિચાર તેના દિલમાં ઘોળાતા હતા. ત્યાં બાબાએ વળી ફરીથી વધુ દ્રાક્ષ તેને આપી. મોઢામાં ન મૂકતાં તેણે હાથમાં જ રાખી મૂકી. એટલે બાબાએ તેને દ્રાક્ષ ખાઈ જવાની આજ્ઞા કરી. આજ્ઞા માથે ચડાવવી પડી. પણ બધી જ દ્રાક્ષ નિર્બીજ માલૂમ પડી. એથી તેને આશ્ચર્ય થયું. તેની ઇચ્છા ચમત્કાર જોવાની હતી; તે બાબાએ આ ચમત્કાર બતાવ્યો. બાબાએ તેનું અંતર વાંચી તેની ઇચ્છા મુજબ દ્રાક્ષને જ નિર્બીજ બનાવી આપી હતી. કેવી અજબ શક્તિ! બાજુમાં બેસી તર્ખડ પણ દ્રાક્ષનો પ્રસાદ ખાતા હતા. તેમને દ્રાક્ષ કેવી છે એમ પૂછ્યું તો તર્ખડે કહ્યું કે બીયાંવાળી દ્રાક્ષ છે.એ સાંભળી શેઠને વધુ આશ્ચર્ય થયું. વળી શ્રદ્ધા વધુ દૃઢ કરવા શેઠ મનમાં જ બોલ્યા કે બાબા સાચા સંત હશે તો હવે કાકાને જ પહેલી દ્રાક્ષ દેશે. સર્વજ્ઞ બાબાએ પુનઃ દ્રાક્ષ વહેંચવા આજ્ઞા કરી અને સૌપ્રથમ દ્રાક્ષ કાકાને જ આપવા કહ્યું.

શામાએ આ શેઠ ઠક્કર ધરમસી જેઠાભાઈની ઓળખાણ કરી આપી કે કાકા મહાજનીના એ શેઠ છે. તરત જ બાબાએ પૂછ્યું, ''તેના શેઠ કેમ હોઈ શકે? કાકાનો શેઠ તો કોઈ જુદો જ છે.'' કાકાને આ ઉત્તર ગમ્યો. પછી તો શેઠે પોતાનો નિશ્ચય ભૂલીને બાબાને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને વાડીમાં પાછા આવ્યા.

બપોરની આરતી પછી એ સૌ વિદાયની રજા લેવા મસીદમાં બાબા પાસે આવ્યા. શામાએ તેમની વાત બાબાને કહી ત્યારે તે બોલ્યા: ''એક ચંચલ મનનો ગૃહસ્થ હતો. તે ધનવાન ને આરોગ્યવાન હતો. તેને તન કે મનનું દુઃખ નહોતું. પણ વગર કારણની ચિંતાનો બોજો માથે લઈને ફરતો હતો. ચિત્તની શાન્તિ ગુમાવી જ્યાં-ત્યાં રખડતો હતો. કોઈ વાર આ બોજો ઉતારી નાંખતો. તો વળી કોઈ વાર તે માથે ઉપાડીને ફરતો હતો. દૃઢતા કોને કહેવાય તેની તો તેના મનને ખબર જ નહોતી. તેની આ સ્થિતિની મને દયા આવી અને મેં કહ્યું, ''હવે મહેરબાની કરી તને ગમે તે એક સ્થાન પર શ્રદ્ધા રાખ. આમ ભટકે છે શા વાસ્તે? શાન્તિથી એક સ્થાનને ચોંટી રહે.''

પેલા ઠક્કર શેઠ તરત જ સમજી ગયા કે બાબાએ આ વાત 'મને ઉદ્દેશીને જ કરી છે. બધું મને જ લાગુ પડે છે.' વળી તેના મનમાં થયું કે કાકા પણ મારી જોડે પાછા આવે તો ઠીક, પણ શિરડીથી આટલા જલદી વિદાય થવાની કાકાને બાબા રજા આપે તેવી કોઈને આશા નહોતી. પણ બાબા તો સર્વજ્ઞ હતા. તેમણે કાકાને તેના શેઠ જોડે જ જવાની રજા આપી. આમ બીજાનાં અંતર જાણવાની બાબાની શક્તિની આ એક વધુ સાબિતી શેઠને મળી.

પછી બાબાએ કાકા પાસેથી પંદર રૂપિયા દક્ષિણા માગી અને તે તેમણે આપી. ત્યારે બાબા બોલ્યા, ''દક્ષિણાનો જેની પાસેથી એક રૂપિયો પણ લઉં છું તેને મારે દસગણા પાછા આપવા પડે છે. હું કોઈનું કંઈ મફત લેતો નથી. અગર તો હું કોઈને વગર વિચાર્યું કંઈ કહેતો નથી. ફકીર (મારા ગુરુ) ફરમાવે છે તેની પાસેથી જ હું માંગું છું અને તે મને મળે છે. એ ફકીરનું પૂર્વજન્મનું જે ઋણ જેણે ચૂકવ્યું હોતું નથી તે જ નાણાં અહીં તેના પાસેથી વસૂલ થાય છે. દાતા દે છે. બીજ રોપે છે તેનો જ કિંમતી પાક તેને લણવાને મળે છે. ધન તો સાચા ધર્મકાર્યને અર્થે છે. અંગત મોજશોખમાં ધન ખરચવું તે તો તેનો દુર્વ્યય છે. તમે પૂર્વે આપ્યું નહિ હોય તો તમને અત્યારે ક્યાંથી મળે? માટે ધન જોઈતું હોય તો દાન કરજો. દક્ષિણા દેવાથી વૈરાગ્ય વધે છે; અને જ્ઞાનભક્તિ પમાય છે. એકગણું દાન કરતાં દસગણું પુણ્ય મળે છે.'' બાબાનાં આવાં વચન સાંભળતાં જ શેઠ પોતાના નિશ્ચય વિસરી ગયા અને પોતે બાબાના હાથમાં દક્ષિણાના પંદર રૂપિયા મૂક્યા અને પોતે શિરડી

આવ્યા તે સારું કર્યું એમ તેમના મનમાં થયું. તેમના બધા સંશય ટળી ગયા અને પોતે ઘણું શીખ્યા.

આવા માણસોને ઠેકાણે લાવવાની બાબાની શક્તિ અપૂર્વ હતી. આમ છતાં પોતે તો વૈરાગી હતા. તેમને કોઈ નમસ્કાર કરે કે ન કરે અથવા દક્ષિણા આપે કે ન આપે તે બધું તેમને મન સરખું જ હતું. પોતે કોઈનું વગર કારણે અપમાન કરતા નહિ. અગર કોઈ માન આપે કે પૂજા કરે તેથી હરખાઈ જતા નહિ. કોઈ તેમનો નિરાદર કરે તેથી પોતે કંઈ દુઃખી કે નારાજ થતા નહિ. સુખ, દુઃખ, લાભ, હાનિ એ દ્વંદ્વથી તે પર હતા.

ઇન્સોમ્નિયા (ઊંઘનો અભાવ) : એક કાયસ્થ પ્રભુ ગૃહસ્થને ઘણા સમયથી ઇન્સોમ્નિયાનો વ્યાધિ હતો. જેવા તે પથારીમાં સૂતા તેવા જ સ્વપ્નમાં તેના મૃત પિતા દેખાતા અને તેને સખ્ત ઠપકો દેતા હતા. એથી તેની ઊંઘ ઊડી જતી અને આખી રાત ચિંતામાં જતી હતી. નિત્ય રાત્રે આમ ચાલ્યા કરતું. શું કરવું તે સમજાતું નહોતું. એક દહાડો આ બાબતમાં તેણે બાબાના ભક્તની સલાહ લીધી. ત્યારે પેલા ભક્તે કહ્યું કે આનો અકસીર ઇલાજ તો બાબાની ઉદી છે. અને તેને ઉદી આપી તથા સૂતી વેળા ઉદી કપાળે લગાડવાની તથા ઉદીનું પડીકું ઉસીકાની નીચે મૂકી રાખવાની સૂચના કરી. પેલાએ આ ઉપાય અજમાવ્યો. તો આનંદ તથા આશ્ચર્ય સાથે જોયું કે તેને ઘસઘસાટ ઊંઘ આવી ગઈ અને કશું સ્વપ્ન આવ્યું નહિ. આ ઉપાય ચાલુ રાખી તેણે શ્રી સાઈબાબાનું સ્મરણ કરવા માંડ્યું. પછી તો તેને સાઈબાબાની એક છબી મળી. તે પણ પથારીની સામે લટકાવી અને નિત્ય પૂજન કરવાનું શરૂ કર્યું તથા દર ગુરુવારે ફૂલમાળા તથા નૈવેદ્ય ધરવા લાગ્યા. એથી તેનું ખૂબ કલ્યાણ થયું અને ઉપાધિ બધી ચાલી ગઈ.

બાબાજી પાટીલ નેવાસકર : આ માણસ બાબાનો પરમ ભક્ત હતો. નિષ્કામ ભાવથી તે બાબાની સેવા કરતો. તે નિત્ય શિરડીના બાબાના ચાલવાનો માર્ગ વાળીચોળીને સાફ કરતો. (તેની પછી એ કામ રાધાકૃષ્ણમાઈ કરતાં અને તેમના પછી એ કામ અબ્દુલા કરતો હતો.) આ બાબાજી દર વર્ષ ખેતર લણીને જે પાક ઉતરતો હતો તે સર્વ બાબાને પ્રથમ અર્પણ કરતો હતો. આ નિયમ ઘણાં વર્ષ

લગી તેણે ચાલુ રાખ્યો હતો અને તે ગુજરી ગયા પછી તેનો પુત્ર પણ એ જ પ્રમાણે કરવા લાગ્યો.

ઉદીની શક્તિ : એક વાર બાબાજીએ ઉપરોક્ત વાર્ષિક અર્પણના દિવસે જ કેટલાક મહેમાનોને જમવાનું નોતરું આપ્યું. ભોજન તૈયાર થયું. પણ જમવા ટાણે જોયું તો ધાર્યા કરતાં ત્રણગણાં માણસો જમવા આવ્યાં હતાં. નેવાસકરની પત્ની મુંઝાવા લાગી કે આટલા બધાંને કંઈ આટલી રસોઈ પૂરી થશે નહિ. પણ તેની સાસુએ દિલાસો દઈને કહ્યું, ‘‘તું ડરીશ મા. આ કંઈ આપણું નથી. આ બધું તો બાબાનું છે. દરેક તૈયાર થયેલી રસોઈમાં જરા ઉદી નાંખી તેના પર કપડું ઢાંકી દે.’’ અને બાજુ પરથી લઈને તે પીરસજે. શ્રી સાઈબાબા જ લાજ રાખશે.’’ એ પ્રમાણે કરતાં આશ્ચર્ય તથા આનંદ સાથે જોયું કે રસોઈ બધાને પૂરી થઈ. એટલું જ નહિ પણ બધા જમ્યા પછી પણ તે વધી હતી. ‘જેવી જેની અંતરની ભાવના તેવું જ તેનું ફળ મળે છે’ એ વાતનું આ દૃષ્ટાંત છે.

આ બાબાજીને બે પત્ની તથા બાળકો હતાં. તે બધાં એક વાર નેવાસથી બાબાનાં દર્શને શિરડી આવ્યાં ત્યારે બાબાએ કપડાં તથા સાડીઓ ખરીદી અને આશીર્વાદ સાથે ભેટ આપ્યાં હતાં.

(નોટ : આવા જ એક દૃષ્ટાંતની વાત મારા મિત્ર બાબાના પરમ ભક્ત ફર્સ્ટ ક્લાસ મૅજિસ્ટ્રેટ શ્રી બી.એ. ચૌધુલેએ મને કહી હતી. સને ૧૯૪૩ના ફેબ્રુઆરી માસમાં અહમદનગર જિલ્લામાં આવેલ કરજતમાં પૂજન-મહોત્સવ તથા જનતા-ભોજન રાખ્યું હતું. તેમાં ધાર્યા કરતાં પાંચગણાં માણસો આવી લાગ્યાં. છતાં સર્વના આશ્ચર્ય વચ્ચે તૈયાર કરેલી રસોઈમાં જ એ બધાને જમાડી શકાયાં હતાં. બાબાની કૃપાથી જ રસોઈ તેમને પૂરી થઈ હતી ને કશી તાણ પડી નહોતી.

૧) શ્રી સાઈનાં નાગરૂપે દર્શન : આવો જ એક બીજો પ્રસંગ સાઈસુધા વ.૩ અંક ૭-૮, સને ૧૯૪૩ જાનેવારી પાનું ૨૫ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયો છે, જેમાં કોઈમ્બતુરમાં તા. ૭-૧-૧૯૪૩ના રોજ બાબાનાં નાગરૂપ દર્શન થયાં હતાં. નાગ ત્યાં ભજન સાંભળવા આવ્યો. તેણે પુષ્પ તથા દૂધનો સ્વીકાર કર્યો. હજારો માણસોએ દર્શન કર્યાં અને તેનો ફોટો પણ પાડ્યો હતો. આ વાતની ખાતરી માટે જુઓ સાઈસુધાનો ઉપર કહેલો અંક.

૨) એક વાર શિરડીના રઘુ પાટીલ નેવાસમાં બાબાજી પાટીલના ઘેરે મહેમાન તરીકે ગયા હતા. ત્યાં સાંજના સિસકારા બોલાવતો એક નાગ ગાયની ગમાણમાં આવતો જોયો. બધાં ઢોર ભડકી ગયાં ને દૂર ખસી ગયાં. ઘરનાં માણસો પણ ડરી ગયાં. પણ બાબાજીને તો એમ જ લાગ્યું કે નક્કી મારા ઘરમાં બાબાએ જ નાગરૂપે દર્શન દીધાં છે. તેથી મુદ્દલ ડર્યા વગર દૂધનો પ્યાલો લઈ તે નાગ પાસે ગયા અને ત્યાં મૂકીને કહ્યું, ''બાબા, આપ સિસકારા કેમ કરો છો ? આવો અવાજ શા વાસ્તે કરો છો ? આપ શું મને બીવડાવવા ઇચ્છો છો? આ દૂધનો પ્યાલો પીઓ અને શાંત થાઓ.'' આટલું બોલી બાબાજી શાન્તિથી ત્યાં બેઠો. ઘરનાં માણસો તો ડરતાં હતાં કે હવે શું કરવું ? પણ કંઈ સૂઝતું નહોતું. અલ્પ સમયમાં જ નાગ અલોપ થયો. તે ક્યાં ગયો તેની પણ કોઈને ખબર પડી નહિ. પેલી ગમાણમાં ઘણી તપાસ કરી પણ એ નાગ ક્યાંય જોવામાં આવ્યો નહિ.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભક્તહેમાડપંતવિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થસચ્ચરિત્રે ''નિર્બીજ દ્રાક્ષ''
નામ પાંત્રીસમો અધ્યાય સંપૂર્ણ
। શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।